

Kraków, dn. 21 marca 2025

dr hab. Małgorzata Bogajewska

Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna

W Łodzi

Wydział Aktorski

Recenzja dorobku artystycznego i pracy teoretycznej

pt. „Przeszłość jako powtórzenie. Inspiracje historyczne i ich rola w autorskiej praktyce reżysersko-dramaturgicznej na przykładzie spektaklu Arianie i wybranych aspektów innych realizacji własnych na tle strategii obrazowania historii w teatrze współczesnym”

w związku z postępowaniem

o nadanie stopnia doktora w dziedzinie Sztuki Teatralne

mgr Beniamina Bukowskiego

Ocena dorobku artystycznego mgr. Beniamina Bukowskiego

Nie jest sprawą prostą znaleźć w przestrzeni polskiego życia kulturalnego, wiele osób i twórców tak wszechstronnych, tak sprawnie i wielowymiarowo poruszających się w ramach rozmaitych form i artystycznych wypowiedzi jak Beniamin Bukowski – reżyser, dramaturg, dramaturg. W latach 2021-2024 zastępca dyrektora ds. artystycznych Narodowego Starego Teatru im. Heleny Modrzejewskiej w Krakowie, a obecnie dyrektor Teatru Polskiego w Bydgoszczy.

Jego obraz doskonale dopełnia zdobyte wszechstronne wykształcenie - absolwenta MISH UJ na dwóch kierunkach - historia sztuki i filozofia, Wydziału Reżyserii Dramatu AST w Krakowie, podyplomowych studiów z zakresu zarządzania instytucjami kultury IBL PAN.

Jest laureatem około 18 nagród i wyróżnień za pracę dramaturgiczną, przyznawanych w kraju i zagranicą, 6 stypendiów i rezydentur, około 11 nagród reżyserskich, jak i wielu innych wyróżnień i wyrazów uznania pracy artystycznej, dramaturgicznej, dramatopisarskiej.

W przypadku tak wszechstronnego twórcy, nie jest prostym zadaniem wyznaczenie momentu debiutu, ale za taki prawdopodobnie możemy uznać reżyserię spektaklu „Zofia” Anny Wakulik, w Teatr Powszechnym w Warszawie w 2015; a następnie reżyserię na podstawie własnego tekstu „Morsdofa. Rekonstrukcji” w Teatrze Nowym w Poznaniu w 2016 roku.

Biografia historycznej postaci Jana Mosdorfa zbudowana jest na sprzecznościach: ratujący Żydów antysemita, zaangażowany w brutalną działalność polityczną błyskotliwy doktor filozofii, twórca faszyzującego ruchu sprzeciwiający się hitleryzmowi, człowiek w chwilach politycznego zagrożenia porzucający swoich ideologicznych towarzyszy, by później oddać życie w obronie innych. Czy wyznając ideologię opartą na wykluczeniu i przemocy, można okazać się w krytycznym momencie przyzwoitą jednostką? Czy da się sprowadzić ludzkie poglądy i czyny – zwłaszcza, gdy są względem siebie sprzeczne – do wspólnego mianownika? Czy każda biografia składa się tylko z czerni i bieli?

Realizacja ta została uznana za najlepszy debiut dramaturgiczny w Konkursie na Wystawienie Polskiej Sztuki Współczesnej w 2017 roku i nagrodzona Nagrodą Publiczności na Koszalińskim Festiwalu Teatralnym m-Teatr w 2017 roku.

Już pierwsza realizacja autorskiego spektaklu, na podstawie własnego dramatu przynosi nie tylko uznanie krytyków teatralnych, ale również odbiorców i odbiorczyń. Jest także istotnym momentem jeszcze ogólnego, ale przecież konsekwentnie później realizowanego krystalizowania się, choć na początku jeszcze nie do końca świadomej, strategii twórczej: *Choć początkowo konsekwentne sięganie po tematy historyczne nie było dla mnie świadomą strategią twórczą, szybko uświadomiłem sobie, że powracają one w większości moich tekstów dramatycznych i reżyserowanych spektakli: przeszłość z jakiegoś względu nie daje nam spokoju...*

„Niesamowici bracia Limbourg”, tekst opublikowany w „Dialogu” w 2015, i zrealizowany przez autora dla Teatroteki w 2019 roku, historia trzech tytułowych średniowiecznych iluminatorów, którzy zmarli na dżumę około 1416 roku, to uznanie Beniamina Bukowskiego jako dramatopisarza i reżysera i niewątpliwa krystalizacja jego drogi twórczej. Dramat został wyróżniony Gdyńską Alternatywną Nagrodą Dramaturgiczną, a jury doceniło "spójną i dopracowaną konstrukcję dramaturgiczną, wielowarstwową fabułę z możliwością subwersywnego odczytania oraz potencjał sceniczny tekstu". Tekst został przetłumaczony na język francuski, angielski i gruziński, a filmowa adaptacja spektaklu „Niesamowici bracia Limbourg” została nagrodzona Silver Remi Award podczas WorldFest Houston w 2019 roku.

Następne realizacje to „Mazagan. Miasto” na podstawie własnego tekstu w Teatrze Żydowskim w Krakowie w 2018 roku, „Królowa Śniegu” na podstawie własnego tekstu w Teatr im. A. Fredry w Gnieźnie w 2018 roku; „Sprawiedliwi. Historia rodziny Ulmów”, tekst własny w Teatrze im. Wandy Siemaszkowej w Rzeszowie w 2018 roku, „Arianie”, tekst własny w Narodowym Starym Teatrze im. H. Modrzejewskiej w Krakowie w 2021; „Baśń o węzowym sercu” na podstawie powieści Radka Raka, w adaptacji Amadeusza Nosala i Beniamina Bukowskiego w Narodowym Starym Teatrze im. H.

Modrzejewskiej w Krakowie w 2022, „NIEbo i dłoNIE" Carstena Brandaua w Centrum Sztuki Dziecka w Poznaniu i Teatrze "Tęcza" w Słupsku w 2022,

20 kwietnia 2021 Beniamin Bukowski zostaje wicedyrektorem Narodowego Starego Teatru im Heleny Modrzejewskiej, biorąc tym samym współodpowiedzialność za kształt artystyczny jednej z najważniejszych polskich scen. Jego prace na tym stanowisku wydaje się określać swoiste credo, które wpisał w związanym z „Nagrodą Dramaturgiczną im Tadeusza Różewicza”, kwestionariuszu dramaturgicznym:

Nasze doświadczanie świata jest redukowalne do doświadczania istniejących w tym świecie relacji; teatr jest poligonem doświadczalnym tych relacji. To miejsce, gdzie w sposób względnie bezpieczny można przyglądać się potencjalnym konfiguracjom tego, co istnieje; tego, co się wydarza; tego, jakie konsekwencje mają nasze postępowania. To także miejsce abstrahowania bardzo określonych elementów rzeczywistości i odsiewania ich od innych. Poza tym teatr jako instytucja rzadko wytwarza teatr jako sztukę, więc to przestrzeń, w której wiele można zmienić.

Słowa te niewątpliwie towarzyszyły Beniaminowi Bukowskiemu w trakcie pracy na stanowisku wicedyrektora Narodowego Starego Teatru, wiara w przestrzeń instytucji, w której wiele można zmienić i w sprawczość teatru jako instytucji, w jego ciągłą gotowość i kompetencje do diagnozowania rzeczywistości.

Swoją artystyczną przygodę z Narodowym Starym Teatrem jako dramaturg i reżyser rozpoczął realizując spektakl „Arianie”, jeden z ważniejszych spektakli w dorobku twórczym, gdzie powraca, tym razem już wydaje się, że niezwykle świadomie realizowana strategia twórcza. „Historyczność” postaci, wydarzeń, jest tu performowana, po to, aby uzyskiwać dociekliwą i dotkliwą jednocześnie diagnozę współczesności, konstytuować teraźniejszość.

„przeszłość jest dla mnie interesująca o tyle, o ile relacje te znajdują przełożenie na coś, co może być aktualne dla nas w obrębie naszego własnego doświadczenia teatralnego...

Strategia ta zyskuje swoje dalsze rozwinięcie w „Baśni o węzowym sercu” na podstawie powieści Radka Raka, w adaptacji Amadeusza Nosala i Beniamina Bukowskiego. Historyczne postaci i wydarzenia „w służbie konstituowania teraźniejszości”, w której jesteśmy w stanie uwolnić się od minionych błędów, oczyścić z lęku, zrozumieć absurd czy zbrodniczość określonych mechanizmów, dokonać korekt, ośmieszyć coś lub, przeciwnie, odzyskać chociażby w ramach porządku symbolicznego utracone poczucie sprawczości.

Tak pisał o tym spektaklu Paweł Kluszczyński, w jednej z recenzji powstałych w ramach „Nowej Siły Krytycznej”: *Nie ma jednoosobowej narracji, jest pełna wzajemnego zrozumienia i wsparcia gra zespołowa. O większości faktów dowiadujemy się słuchając opowieści mieszkańców wioski. Ktoś coś zasłyszał, ktoś podejrztał, ktoś tylko przekazuje to, co mu inny opowiedział. Prawdziwie zespołowe dzieło jest antytezą dla narodowych waśni, które wciąż obecne są w Polsce.*

Beniamin Bukowski jest autorem 28 dramatów, które z dużym powodzeniem zyskują kształt sceniczny na scenach polskich i zagranicznych, reżyserem czytań performatywnych, autorem tłumaczeń tekstów dramatycznych, publikacji naukowych i recenzji teatralnych. Dorobek artystyczny zasługuje na ocenę bardzo wysoką.

Benjamin Bukowski w swojej pracy doktorskiej „Przeszłość jako powtórzenie. Inspiracje historyczne i ich rola w autorskiej praktyce reżysersko-dramaturgicznej na przykładzie spektaklu Arianie i wybranych aspektów innych realizacji własnych na tle strategii obrazowania historii w teatrze współczesnym”

wnikliwie analizuje użycie historyczności we współczesnym teatrze. Bada odmiany teatru historycznego, celowość użycia postaci historycznych w przedstawieniu teatralnym, korzyści i ograniczenia teatru korzystającego z faktów historycznych i specyficzną odpowiedzialność takiego teatru wobec widza. Jest to bowiem odpowiedzialność nie tylko na poziomie zgodności z faktami historycznymi, ale przede wszystkim odpowiedzialność na poziomie połączenia wydarzeń historycznych ze współczesnymi tematami. W końcu w historycznym kostiumie musi się przejrzeć współczesny widz.

Jego praca doktorska jest doskonałym przykładem łączenia ogromnej wiedzy o teorii teatru z posiadaniem narzędzi praktycznego budowania przedstawienia i doskonałym wyczuciem tego, że największą powinnością teatru jest budowanie wspólnoty z widzem.

Spektakl „Arianie” to doskonały przykład opowieści niezwykle współczesnej, gorzko i mądrze wypowiadającej się o współczesnej Polsce.

Historia wspólnoty religijnej Bracia Polscy Arianie sprzed pięciu wieków podana w żartobliwej formule, przewrotnie korzystająca z narzędzi teatru edukacyjnego okazuje się być historią, w której jak w soczewce widać nasze dzisiejsze podejście do inności, religii, nauki, naszą polską nietolerancję.

Historia Braci Polskich staje się opowieścią o tym, jak w Polsce kończą się próby wprowadzenia zmian w myśleniu społecznym.

Arianie byli w swoich czasach najbardziej postępową grupą społeczną. Ich postulaty równości płci, uwolnienia chłopów, równości religii, a także postulat bezwarunkowego pacyfizmu wyprzedzały swoją epokę .

Opowieść o Arianach w wykonaniu Bukowskiego, to nie tylko opowieść o tym jak niezwykle progresywne postulaty przegrywają w zderzeniu z rzeczywistością

ale także opowieść o narastaniu lęku przed obcym i podjudzanej przez Kościół katolicki wrogości wobec innych.

„Bracia Polscy mogą być dla nas historycznym wzorem - mówi reżyser. - Jeżeli przyjrzymy się bliżej historii arian, zauważymy, że był to jeden z najbardziej progresywnych ruchów religijnych i społecznych tamtej epoki. Przypominając ich nieco zapomnianą już historię, mamy głębokie przekonanie, że możemy opowiedzieć o tym, co dzieje się w Polsce obecnie, przede wszystkim postawić pytanie o możliwość zbudowania tolerancyjnej, otwartej wspólnoty, opartej na przeświadczeniu, że brak przymusu w kwestiach światopoglądowych jest zasadniczą i elementarną sferą budowania przestrzeni społecznej,

Przedstawienie jest niezwykle błyskotliwe, dopracowane w każdym szczególe. Konwencja, która została wybrana przez Bukowskiego, to konwencja teatryku papierowego. Wszystko jest trochę jak z ze szkolnej zabawy, trochę jak z przedstawienia jasełkowego.

Jak sam reżyser określa swoje przedstawienie - to teatr niezwykle umowny, kuglarski - „Posługujemy się przy tym historycznym terminem kuglarstwa, tworzenia świata tu i teraz, zakładając, że jesteśmy w stanie skondensować 200 lat historii Braci Polskich i kilkadziesiąt postaci historycznych z sześcioro-giem aktorów, którzy jedynie swoim głosem, ciałem i ostentacyjnie naiwnymi rekwizytami tworzą świat dookoła siebie. Tworzymy bardzo kuglarski, umowny teatr.”

W konsekwencji takiego wyboru wydaje się, że patrzymy na figury niosące pewne cechy swoich historycznych bohaterów. W tej konwencji zabawy teatrem jest coś, co przywodzi na myśl chocholi taniec z „Wesela” Wyspiańskiego - ta sama niemożnością wyjścia poza zaklęty krąg polskich charakterów.

Spektakl rozpoczyna wypowiedziami aktorów na tematy wiary. Padają pytania, o wiarę, o definicje Boga, o to, czy można zaprzeczyć cudzym poglądom nie obrażając i nie zaprzeczając czyjejs tożsamości. Pytania, które warto zadawać, które trzeba zadawać, pokazują, że jesteśmy ciągle częścią tych samych poszukiwań, jakie przed wiekami prowadzili arianie, ciągle prowadzimy podobne rozważania. W ten prosty sposób to co historyczne, przeplata się z tym co dzisiejsze. Bracia Polscy poprzez takie rozpoczęcie spektaklu zostają ukazani jako ci co mieli odwagę pytać, podważać utarte przekonania, wytyczać nowe ścieżki. W ich próbach od razu rozpoznajemy własne próby, w ich potknięciach własną niemoc. My widzowie od razu stajemy się ich sprzymierzeńcami.

Z drugiej jednak strony, kiedy podczas sceny otwierającej spektakl aktorzy będący już postaciami arian usiądą naprzeciwko widowni i będą milczeć pocujemy, że nie tylko są naszymi sprzymierzeńcami ale także oceniają nas , próbując rozpoznać naszą gotowość do poparcia ich idei tolerancji i otwartości.

Czy będziemy ich współnikami, czy będziemy przeciwko ich reformatorskim zapędom, bojąc się tego co nowe, nieznane i mające potencjał zmiany naszego uporządkowanego świata.

Niezwykłe ciekawe ustawienie roli publiczności w tym przedstawieniu dobrze obrazuje myślenie o teatrze historycznym Bukowskiego. Teatr historyczny musi za pomocą opowieści historycznej rezonować, dotykać, prowokować widza.

Przyglądanie się historii i reżyser i autor tekstu traktuje jako przystawienie widowni lustru, w którym może się rozpoznać.

Doktorat ten jest niezwykłym zapisem świadomości autora, a spektakl Arianie pokazuje, że Bukowski posiada wszelkie narzędzia warsztatowe, aby wcielić w

życie i przenieść na scenę teatr dokładnie taki jaki chce stworzyć i nadać opowieści historycznej sens teatru pobudzającego do myślenia, tworzącego wspólnotę, a przy tym, co naprawdę rzadkie w polskim teatrze, teatru niesłychanie dowcipnego, prowadzącego z widzami intelektualną zabawę na najwyższym poziomie.

Z przekonaniem stwierdzam, że osiągnięcia artystyczne Benjamina Bukowskiego, zarówno jeśli chodzi o prace reżyserskie jak i prace jako twórcy dramatów, a także szczególny wkład w prowadzenie jako dyrektor artystyczny Narodowego Starego Teatru, jak również przedstawione dzieło oraz dysertacja spełniają wymagania określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Wnioskuje o dopuszczenie mgr Benjamina Bukowskiego do kolejnych etapów postępowania o uzyskanie stopnia doktora w dziedzinie sztuki, dyscyplinie artystycznej sztuki filmowej i teatralnej.

Małgorzata Bogajewska

